

İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİ

Ünite 1 = İslam Düşüncesi Ve Kaynakları

Anahtar Kelimeler;

Meşş'a'iyye

İşrakîyye

Rivakîyye

Dehriyye

Sofistaiyye

Giriş

İslam felsefesi dediğimiz bu düşünce, insanlık düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir... Batı, ortaçağın karanlık dönemlerinden İslam Felsefesi'nin aktarımıyla kurtulabilmişlerdir. Rönesans ve Reform hareketlerinde Müslüman filozofların etkisi büyüktür...

İslam Düşüncesinin Tanımı

Dinler, insanlık düşüncesini zenginleştirmişlerdir.

Bu ise İskoç asıllı filozof David Hume'nin düşüncesinin gerçekçi olmadığını ortaya koymuştur...

İslam düşüncesi, özgürlüğü, ayırıcı özelliği ve has tarihi gelişimiyle diğer insanlık düşüncelerinden ayrılabilir...

İslam Düşüncesinin Kapsamı

Düşünce, basit şekliyle duyu, akıl ve sezgi yetileriyle insanın ürünüdür...

İslam düşüncesi ise müslüman bilginlerin ürettikleri düşünceleri kapsar.

İslam düşüncesinin kapsamı

Kurumsal Felsefe (Mantık ve metafizik)

Pratik (ameli) Felsefe (Hukuk, siyaset, ahlak ve iktisat felsefesi)

Kelam.

Tasavvuf.

Bilim Felsefesi.

Sanat Felsefesi.

Din Felsefesi.

Dil Felsefesi.

Tarih Felsefesi.

Ana Konumuz olan islam Felsefesi üzerinde duracağız....

İslam Düşüncesinin Kaynakları

Konumuz İslami düşüncenin oluşumunda etkili olan kaynaklardır.İslami ve yabancı olmak üzere 2'ye ayrılır;

1.İslami Kaynaklar

Bu kaynaklar da kendi aralarında Kur'an ve Sünnet olarak 2'ye ayrılır...

Kur'an-ı Kerim, inanç, ibadet, insan, toplum, doğa ve insanlık tarihine yol gösteren yasa düzeyinde çok genel bilgilerdir. Kindi, Farabi, İbn-i Rüşd bu konuda önemli mesai harcayan düşünürlerdir...

Sünnet ise, hem Kur'an'ı açıklayıcı, hem de çeşitli konu ve meselelere Resulullah'ın (a.s.m.) şahsi görüş ve uygulamalarıdır.

Filozofların kaynağı da Kur'an ve Sünnet olmuştur....

2.Yabancı Kaynaklar

Yabancı eserlerin arapçaya tercümesi ilk olarak Hz. Ömer zamanında olmuştur. Bu eser, iran fethinde Krallığın tarihine ait pehlevice Hüdayi Name adlı eseridir.

Genelde, tercümelerin Emeviler zamanında Halid Bin Yezid ile başladığı kabul edilir.Bu eserler Astronomi, Kimya ve Tıbb'a aittir...

Tercümeyle daha sonra Abbasilerin ilk döneminde Mansur zamanında devam edilmiştir. ilk sistematik tercüme faaliyeti Bağdatta(830) Me'mun'un Beytül Hikme (Bilgelik Evi) adlı tercüme okulunu açmasıyla başlamıştır.

ÜNİTE 2

İSLAM DÜŞÜNCE OKULLARI

İslam düşünce okullarını ortaya çıkaran sebepleri iki şekilde inceleyebiliriz:

- 1)İslam dininin ana niteliklerinden kaynaklanan sebeplerdir.
- 2)Yeni dinin etkileşim alanlarından ortaya çıkan sebepler

1-Dini metinlerin mahiyetinden kaynaklanan sebepler:Zaman zaman Kur'an ayetlerinin birbirleriyle çelişmesi şeklinde olduğu gibi,zaman zaman da Kur'an ayetlerinin hadislerle çelişmesi şeklinde tezahür etmiştir.

2-Diğer kültürlerin din ve medeniyetlerle karşılaşması ve karşılıklı meydan okumalar:Hz.Peygamber'in Medine'ye hicretiyle İslam'ın siyasal yapısı kurulmuş oldu.İslam'ın doğuşundan itibaren devletle beraber varlığını devam ettirmesi,İslam dininin düşünce okullarının oluşum sürecini ve mahiyetlerini etkilemiştir.

İSLAM DÜŞÜNCE OKULLARI

KELAM=Kelam okullarının ortaya çıkışında öncelikle siyasi olaylar etkilidir.

TASAVVUF=Tastvvufun ortaya çıkışı ekonomik zenginleşmeye tepkiden kaynaklanmıştır.Özellikle Gazzali ve İbn Arabi sonrası felsefeyle de derin etkileşimi sonucu ALLAH,alem ve insan hakkında manevi tecrübeye dayalı bir metafizik düşünce sistemi sunmuştur.

İSLAM FELSEFE OKULLARI

Felsefenin İslam sünyasında oluşmasının en önemli vasıtası tercüme hareketleridir.Müslüman filozoflara göre felsefe insanlığın ortaya çıkışından itibaren devam eden bir tür hakikat araştırmasıydı ve kendileri de hakikatin peşinden koşan öğrencilerdi.Müslüman filozoflar felsefenin birikimsellik,süreklilik ve evrensellik boyutlarını her zaman önemsemişlerdi.Felsefenin altında birçok okul oluşmaya başladı.Meşşai ve İshraki okullar İslâm dünyasında yaygınlık kazanmıştır.

Dehriyye=Bu okul evrenin başlangıcı ile sonu olmadığını ve yaratılmadığını iddia etmektedir.''dehr'' kelimesi başlangıcı ve sonu olmayan zaman anlamındadır.Vahyi,peygamberliği ve mucizeleri de inkar etmiştir.

Tabiatçılar=bu okul varlıktaki değişimi sebep-sonuç ilişkileri çerçevesinde sadece tabiatla açıklamaktadır.

Meşşai okul=Bu okul felsefenin İslam dünyasına aktarılması,içselleştirilmesi,yeni özgün felsefi sorunların inşası ve evrensel felsefi sorunların tartışılmasınadevam bakımından son derece önemlidir.Kindî,Farabi,İbn Sina,İbn Bacce ve İbn Rüşd gibi İslam filozofları tarafından temsil olunmuştur.İslam dünyasında en önemli ve en etkili okul olan Aristo felsefesini takip eder.Meşşai okulun en önemli sorunlarından bir tanesi din felsefe ilişkilerinin analizi ve kurgulanması hususunda olmuştur.

Din felsefe ilişkisi=Meşşai okula göre her şeyden önce din ile felsefe arasında konu ve gaye birliği bulunmaktaydı.

Ana Hatlarıyla Meşşai Filozofların Felsefe Tasnifi

Felsefe=Nazari-ameli

Nazari=metafizik-Fizik-Matematik

Ameli=Ahlak-Ev idaresi-Siyaset

Son kaynakları itibariyle felsefe ve din kaynak birliğine sahip olsa da ortaya çıkış süreçleri birbirinden farklıdır.Din insanlara tüm hitap şekilleriyle seslenir.Felsefe ise sadece akıl yürütme yöntemi olan burhanı kullanır.

Meşşai filozoflar din ile felsefe arasındaki temel farklılığı ifade biçimlerinde bulur.—Meşşai filozoflara göre tevili zorunlu kılan sebepler şunlardır:1)İnsanların anlama kabiliyetleri farklıdır ve farklı yöntemlerle öğrenirler. 2)Dini metinler zahirleriyle ele alındıklarında kaza-kader ve ALLAH'ın adaleti gibi konularda çelişki gibi duran ifadelere sahiptir. 3)Dini metinlerde kapalı ve müteşabih ifadeler bulunmaktadır.

Peygamberlik anlayışları=Meşşai filozoflara göre peygamberlik kurumu toplum için zorunludur.İnsanlar akıllarıyla ALLAH'ın varlığı,birliği ve sıfatları hakkında belli bir bilgiye ulaşabilir.Ancak insanların tümü aynı dereceye ulaşamayabilir.Yüce ALLAH lütfu ve inayetiyle insanları vahiyle desteklemiştir.Meşşailere göre,vahiy,faal aklın yukarıdan aşağıya doğru seçilmiş insanlara bilgiyi aktarmasıdır.

Tanrı anlayışları=Yüce ALLAH'ı her türlü eksiklikten uzak tutarlar.Meşşailer Tantıyı zorunlu varlık,ilk Muharrik,en yetkili varlık,akl,âkil ve mâkul şeklinde anarlar.

Evren anlayışları=Meşşailere göre evren en dışta sabit yıldızlar feleğinin ve merkezde ise dünyanın bulunduğu iç içe geçmiş eş merkezli feleklerden oluşmuştur.Dünya ayaltı şeklinde isimlendirilir ve ay üstü alem ;1)gök felekleri , 2)gök akılları ve 3)gök nefisleri olmak üzere üç farklı unsurdan oluşur.Evrendeki varlık hiyerarşik olarak şöyle sıralanmaktadır.İlk madde,dört unsur,homojen cisimler,birleşik cisimler (madenler) ,bitkiler ,hayvanlar,insan ,nefis ve akıl sahibi gök cisimleri ve son olarak ilk Muharrik.

İnsan anlayışları=İnsan beden ve nefsten oluşmuştur.İnsan beslenme,büyüme,üreme,beş duyu,ortak duyu,mütahayyile,hafıza,müfekkire,istek güçlerinden ve akıldan oluşur.

Akıl anlayışları=Onlara göre öncelikle akıl idrak ettiği konusu bakımından ikiye ayrılır. 1)Nazari akıl 2)Ameli akıl.—Aklın matematik,fizik,metafizik gibi teorik konuları incelediği haline nazari akıl,eylemler,fiiller,davranışlar ve kararlar hakkında işlemler vermesi haline ameli akıl adı verilir.

Meşşai fiolzoflar insanda tümel bilginin oluşması ve aklın gelişmesi evreleri bakımından şu şekilde tasnif ederler:

- 1)Kuvve halindeki akıl ve potansiyel akıl:İnsanın küçüklük döneminde aklın bulunduğu haldir.
- 2)Fiil hale geçmiş akıl:İnsanın soyutlamaya,kavram oluşturmaya ve tümel yargılar oluşturmaya başladığı hale verilen isimdir.
- 3)Meleke halindeki akıl:Bir ileriki safhadır.Öyle ki durum onda bir meleke,alışkanlık haline gelir.
- 4)Müstefad akıl:İnsan aklının yetkinleşmesindeki ve bilgi edinmedeki son aşamasındaki yetkinlik haline,,mükteseb ve zahir beyani akıl şeklinde farklı isimler verilmiştir.

İşrâki okul:Şehabeddin es-Suhreverdi tarafından kurulmuştur.İşraki okul büyük ölçüde Eflatunu kendilerine model olarak almışlardır.Kaynakları arasında İbn sina,Gazzali,İbn Tufeyl,tasavvuf geleneği,İran hikmetiyle,Hermetik geleneği sayılmalıdır.Sühreverdi'nin ana eseri Hikmetü'l-İşrâk'tır.

Varlığın ortaya çıkışı

Nurlar hiyerarşisi=İşraki okul varlık kavramı yerine nur kavramını kullanmıştır.Tüm maddi ve manevi her çeşit varlığın oluşumunda nur vardır.Varlığın zirvesinde ise Nurlar Nuru,Kutsal Nur olan Yüce ALLAH bulunur.

Tanrı anlayışı=İşrakiler Meşşailer gibi Yüce ALLAH hakkında tenzih ilkesini uygularlar.Tanrı,hiçbir şeye muhtaç olmayan,her şeyden zengin müstağni,her şeyden aşkın,kendi kendine var olan yegane varlıktır.O zorunludur.Var edendir.

Peygamberlik anlayışı=İşrakilikte nübüvvet,genellikle peygamberlerin keşf ve müşahade yoluyla nurun kaynağından bilgi alması olarak anlaşılmıştır.Öteki dünyadan haberleri getirmesi,insanlar arasında uyumu sağlaması için peygamberlik bir ihtiyaçtır.

ÜNİTE 3

İSLAM DÜŞÜNCESİNİN TEMEL SORUNLARI

İslam düşüncesi, genel olarak dinî inancın rasyonel düşünceye yol açması ve rasyonel düşüncenin dinî inancın desteklemesi şeklinde iki boyuta sahiptir. a) dinden düşünceye b) düşünceden dine..

İNANMA EYLEMİ:anlama, itaat, olması gereken,, mutlak neden (Tanrı), değer ve semboller, sosyal algı (gelenek, cemaat), dikey algı, metin.

DÜŞÜNME EYLEMİ:açıklama, soru sorma/sorgulama, olup biten, mutlak neden ve tarihsel nedenler, düşünebilir muhteva, bireysel algı farklılıkları, yatay algı, yorum.

Kur'an insanlardan aynı anda hem inanma hem de düşünme eylemlerini istemektedir.

RASYONEL DÜŞÜNME İMKANI

Kültürel imkanlar:İslam düşüncesi, diğer dünya düşünceleri gibi, kendisine zemin teşkil eden kültürel geleneklerle varlık kazanmıştır. Bu kültürel geleneklerin başında dil gelir. Bir dilde ortaya çıkan orijinal ilmi ve felsefi kavram, şiirsel bir söz, atasözü bir başka dile aynı anlamda çevrilememektedir.

Dini metinler (Kur'an ve hadisler):İslam düşüncesi, Kur'an ve Hz. Peygamberin hadislerinde ifadesine kavuşan İslâm inancının anlam dünyasını açmayı, değişen zaman ve mekanlara göre yeniden yorumlamayı kendisine en asli görev kabul etmiştir.—Hariciler "ALLAH'ın kelamının anlaşılması için gereken şey yine kelimadır." demiştir.—Gazzali'ye göre salt bu dünyayı ilgilendiren hususlarda "düşünceden dine" ,öte dünyayı ilgilendiren hususlarda "dinden düşünceye" yaklaşımları benimsemek gerekmektedir.

Yabancı kültürler:İslam'ın geniş bir alanda yayılması ile birlikte yabancı kültürler sorunu gittikçe genişlemiş ve kökleşmiştir. Bu durum bir bakıma çağdaş filozof Ludgiw Wittgenstein'in geçitirdiği "dil oyunları" sorununa benzer sorunlar oluşturmuştur. Tasavvufî dil oyunu içinde meşru gösterilebilir bir söylem, fikhî düşünce açısından tamamen gayri meşru kabul edilebilir.—Bu nedenle Hallac-ı Mansur'un Ene'l-Hak şeklinde bir mistik sözü fikhî dil oyunu içinde ALLAH'a şirk koşmak olarak ele alınmıştır.—İbn Rüşd, yabancı kültürlerle ait hususların tümünden reddedilmesinin anlamsızlığına işaret ettikten sonra kısmen yararlanılması konusuna söz geçirir.

Bu Özetler İlimdünyası Ailesi İlahiyat Yönetimi Tarafından Hazırlanmıştır. www.ilimdunyasi.com
Lütfen Kaynak Gösteriniz.

RASYONEL BİLİNCİN GELİŞMESİ

Ontolojik Gelişimi

İslam düşünürlerinin rasyonel bilinç bağlamında en önem verdikleri husus ontolojik gelişimdir. Rasyonel bilincin ontolojik gelişimi, en fazla bilincin neleri kavradığına bağlı olarak değişiklik arz edebilir. ALLAH'ı bildikçe, O'nunla ilgili hakikatleri kavradıkça, O'ndan gelen hakikatleri tecrübe ettikçe insan bilinci erişebileceği en yüksek ontolojik düzeye doğru ilerler. İnsan aklı, olması gereken duruma erişir. Sonuçta, insanın rasyonel bilinci, hakikatın bir parçası olmaya başlar.

Kuramsal Gelişimi

Yazılı olan her eser, okuru karşısında yeniden hayata getirilmeye bekler; okurun zihni gücü sayesinde yeniden bir gerçeklik kazanmaya başlar. Daha açık deyişle, okuru sayesinde okuru ile çağdaş hale gelir. "kuramsal" tabirinde de anlaşılacağı üzere, bu gelişim safhasında önemli olan "görebilme, ayırt edebilme, fark edebilme" gücüne erişmektir. İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzan adlı eserine baktığımızda Hayy, ıssız bir adada büyür ve tabiatı gözlemleyerek kendi teorik ve ontolojik, rasyonel bilicini geliştirir. Kurgusal bir roman olsa da, yine de insan bilincinin kuramsal gelişimi noktasında farklı bir yaklaşımı öne çıkarmıştır.

Pratik Gelişimi

Kuramsal gelişim, bir bakıma ormana üstten bakmak gibidir. Zira açıktır ki, ormanda tek tek ağaçlara bakılarak asla bir çıkış yolu bulunamaz. "Yön" fikri, her zaman tek tek nesnelere aşan, onları belli bir amaç doğrultusunda atılan her adım kuramsal değil, pratiktir. Kuramsal düşüncenin düzenli denebilecek dünyasına nispetle pratik ortamın düzensiz ve belirsiz dünyası karşısında İslam düşünürlerinin en önemli yaklaşım, basiret, sezgi, ince düşünce, öngörü şeklinde anlaşılabilir yaklaşımır.

RASYONEL DÜŞÜNCENİN TOPOGRAFYASI

Şehir (Medine)

Şehir (Medine), belki İslam düşüncesinin en temel alanı ve sorunudur. Yunan filozoflara göre şehir insanların karşılıklı konuşmaları sayesinde hakikatın tezahür ettiği mekanlardır. İslam düşüncesine ait tüm birikimler ve disiplinler, şehirlerde var olabilen ve gelişebilen birikim ve disiplinlerdir.

Gerçeklik (Ontik ve Ontolojik)

Hakikatın keşfi, her şeyden önce Varlık sorusu doğrultusunda gerçekliğin farklı düzeylerini araştırmakla mümkündür.

Ontik ve Ontolojik=İslam düşünürleri,varlığın dış dünyada kendi başına bir gerçeklik olarak bulunması ile bu varlığın zihnimize bir kavram ve imge aracılığı ile farklı bir gerçeklik olarak yer alması arasında ayırım yapmışlardır.Biz bu gerçekliğin ilkinde (dış dünyadaki haline) ontik,zihnimize kendisi açmışlık durumuna ontolojik **** verilirdir.

Değer (Hak ve Hakikat)

İslam düşünürler'e göre,zaten Kur'an vahyinin insanlığa gönderilme amacı hakikat düzeyinde cereyan eden haksızlıkların giderilerek hakkın tecelli etmesidir.

Yorum

Tefsir kavramı daha çok Kur'an metnini dinsel ve tarihsel boyutlarıyla anlamayı ifade ederken,yorum kavramı Müslümanların içinde yaşadıkları tarihsel ortam ile Kur'an metni arasında bağlantı kurma çabasına işaret eder.Tefsir daha ziyade Kur'an metninin kendisine yönelmesine karşın,yorum kelimesi ayrıca Kur'an'ın işaret ettiği dış dünyadaki hususların araştırılmasını da içerir.

Dil

Filozoflar,İslâm toplumlarında felsefenin genel olarak sevilmemesinin en büyük nedenini felsefe dilin soyut kavramsal yapısına bağlarlar.Bu yüzden İbn Sina ve İbn Tufeyl gibi bazı filozoflar sembolik dil aracılığıyla kendi düşüncelerini halkın dikkatine sunmaya çalışmışlardır.

ÜNİTE 4

DOĞU İSLAM FİLOZOFLARI

KİNDİ VE FELSEFESİ

İslam düşünce tarihçileri ilk İslâm filozofu olarak kabul edilen Yakup İbn İshak el-Kindî ,bugünkü Irak'ın güneyinde Kûfe 'de doğdu. Gençliği Kûfe ve Basra'da geçtiği için.Mutezile kelam okulunda ilk zihni disiplini burada aldığı düşünülüyor.Kendisi de sonraki hayatında bir dönem Mutezile kelamının savunuculuğunu yapmıştır.Halife Me'mun 'un 215/830'da kurduğu Beytül-Hikme'deki bilgin,kâşif ve mütercimler kadrosu içinde yer almıştır.277 eseri vardır.

BAZI ESERLERİ:Kitap fi'l-felsefeti'l-ûla,Risale fi hudûdi'l-eşyâ ve rusûmiha,Akıl üzerine,Fizik alanındaki eserleri:Kitabu'l-ibane.Psikoloji alanında:El-Kavl fi'n-nefs,kelam fi'n-nefs muhtasar veciz...

Kindî'ye göre matematik bilimleri bilmeyen kimse bir ömür boyu felsefe okursa da anlayamaz,sadece yazılanları tekrarlamış olur.—Felsefe tanımı:İnsanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesidir.Bir başka eserindeki''Gerçekte felsefe nefsin disipline edilmesinden başka bir şey değildir''der.—****fizik bilimi değişmeyen varlıkların bilgisini içerir.Varlık problemi Kindî'yi de çok meşgul etmiştir.Kindî ALLAH'ın varlığı ile ilgili bir delilini de nedensellik ilkesine dayandırmıştır.Var olan her şeyin varlığı için bir neden olmalıdır.Tanrı etken nedendir.—Kindî kabaca duyu algılarının bize tikel nesnelere hakkında bilgi verdiğini söyler.—Kindî'ye göre akıl tümel kavramları oluşturmamızı sağlar.

Aklı dörde ayırır.

- 1)Sürekli fiil halindeki akıl
- 2)Güç halindeki akıl
- 3)Fiil alanına çıkan müstefad akıl
- 4)Beyâni ve zâhir akıl

--Kindî vahyin güvenilir bir bilgi kaynağı olduğunu söyler.—Kindî felsefenin pratikteki yararını dikkate alarak onu ''İnsanın gücü ölçüsünde ALLAH'ın fiillerine benzemesidir'' diye tarif etmekte ve bununla o,insanın hikmet,kudret,adalet,iyilik,güzellik ve gerçeklik gibi ilâhi sıfat ve erdemleri edinerek tam erdemli bir kişi olacağını söylemektedir.

FARABİ VE FELSEFESİ

Türkistan'ın Farabi şehri yakınlarındaki Vesic'te doğan Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ el-Farabi et-Türkî ,Farab'da ilk eğitimini almıştır.Dil ilimleri ve akli ilimlerde daha da ilerleme gayesiyle döneminin buhara,Semerkant,Merv gibi ilim ve kültür merkezlerinden başlayıp Bağdat'ta sona erecek bir akademik seyahat yapmış ve kırk yaşları civarında Bağdat'a kalan Farabi,Dımaşk(Şam),Halep ve Mısır'ada ilmi yolculuklar yapmıştır.Türk kökenlidir.Gerçekleştirmeye çalıştığı felsefi sistem o kadar başarılı bir model oluşturmuştur ki,kendisine antik felsefenin en büyük otoritesi kabul edilip ''birinci muallim'' adıyla anılan Aristoteles'e ilaveten ''ikinci muallim'' lakabı verilmiştir.96 civarında eseri vardır.İlimleri beş başlıkta sınıflandırır.1)dil,2)mantık,3)matematik,4)fizik ve ****fizik,5)medeni ilimler.—Farabi mantığı tasavvurat(kavramlar) ve tasdikât(hükümler) olmak üzere ikiye ayırmıştır.—Felsefi sistemi bütüncül bir sistemdir.—Evren şeması-Tanrı (ilk sebep),ikinci sırada maddeden ayırık akıllar,üçüncü sırada Faal akıl(Cebrail),dördüncü sırada nefis,beşinci sırada suret,altıncı sırada Form .Bunlar birbirine muhtaçtır.—Vacib-i Mümkün:Özü itibariyle zorunlu varlık olan Tanrı var olmasa da ve varlığını devam ettirmede hiçbir şeye muhtaç değildir.—Farabi Yeni Platoncu düşüncenin bazı felsefi ve mantıki gerçeklere dayanarak Alemin Tanrı'dan sudur denilen bir süreçle meydana geldiğini şeklindeki tezini İslam düşüncesi içerisinde ifade etmeye çalışmıştır.Farabi ve İbn Sina'nın temsil ettiği sudûr anlayışına tepkilerin zirvesinde Gazzali bulunur. —Bilginin kaynağının duyular olduğunu savunur.—Farabi,aklı önce ameli ve nazari

olmak üzere ikiye ayırır. Ameli akıl insan davranışlarını belirler. Nazari akıl ise duyularla gelen bilgilerini nefis aracılığıyla mükemmelleşmesini sağlar. Nazari akıl duyuları üç aşamada rafine eder. a) Güç halindeki akıl, b) Fiil halindeki akıl, c) Müstefad akıl.—Farabiye göre her insanın nihai hedefi mutlu olmaktır.

Farabi faizletleri 4 kategoriye ayırır. 1) Nazari faziletler 2) Fikri faziletler 3) Ahlaki faziletler 4) Ameli faziletler..

Farabi insanın gerçek mutluluğunun ancak erdemli bir devlet içinde gerçekleşebileceği tezini işler.—El-Medinetü’-fazıla (Erdemli Devlet) isimli meşhur eserinde ve diğer eserlerinde öncelikle devletin menşei meselesi üzerinde durmuş ve devlet yapısı fikrinin insan topluluklarında nasıl oluştuğu meselesinde kafa yormuştur.—Farabi nübüvveti, akılla nakli veya felsefe ile dini ortak paydada toplamaya en elverişli vasıta olarak görür. Faal aklın etkisi ile müstefad akılda son yetkinliğine ulaşan insan aklının bu muhayyile gücü Faal akılla irtibat sağlayınca maddi varlıkla ilgili bilgiyi sadık rüyalar, manevi varlıklarla ilgili olarak ise gaipten haber verme (nübüvvet) şeklinde ortaya koyar.—Farabi kendisinden sonraki İslam felsefesi ve Hristiyan – Yahudi düşüncesi geleneğini en derinden etkileyen düşünürlerden biridir.

İBN SİNA VE FELSEFESİ

Asıl adı Hüseyin olan İbn Sina, Ebû Ali künyesiyle anıldığı gibi, tıp ve felsefe alanında en büyük otorite demek olan ‘‘eş-Şeyhü’r-reis’’ ünvanıyla tanınmakta, Batı’da ise ‘‘Avicenna’’ olarak bilinmektedir. İbn Sina o devirde yaygın olan kulunç hastalığına yakalandı ve bu yüzden vefat etti.— İslam filozofları içerisinde en çok eser vermiş müelliflerden biri olan İbn Sina’nın matık, tabîyyât ve ****fizik gibi disiplinlerle ilgili eserleri oldukça hacimlidir.—276 eseri vardır.

BAZI ESERLERİ: Eş-Şifa: Ansiklopedik bir tarzdaki en önemli eseridir. /En-Necat/el-İşarât ve’t-tenbîhât/Danışnâme-i Ala’î/el-Hikmetü’l-meşrikiyye

İslam felsefesi geleneğinin hem kendisinin mensup olduğu meşşai ekolu, hem de diğer ekoller tarafından otoritesi kabul edilmiş büyük ve güçlü her felsefi sistem kuran İbn Sina Latin ortaçağında da en büyük filozoflardan kabul ediliyordu.—İbn Sina’ya göre bilgi sadece düşünceyle elde edilemez, bu konuda daha önemli ve kestirme yol sezgidir. Bu bakımdan filozofun sezgiye düşünceden de fazla önem verdiği söylenebilir. İbn Sina’ya göre düşünce ve sezgi özünde birdir.—Akıl konusunda ise; insanın sahip olduğu bilme yeteneği kuvve halinde akıl, bu yetenekle düşüncenin ilkelerinin kazanılması meleke halinde akıl, bu ilkelere dayanarak gözlem ve deneyle nesnel dünyanın bilgilerinin kazanılması fiil halinde akıl, faal aklın etkisiyle zihin bu aşamalardan geçerek mükemmellik düzeyine ulaşması müstefad akıl adını alır.—İbn Sina’ya göre nefis nebati , hayvani ve insani olmak üzere üç çeşittir.—İbn Sina’ya göre nefis her insanın ‘‘ben’’ sözüyle kastedtiği şeydir.—Ölümünden yy. sonra, bir tıp şaheseri olarak bilinen ‘‘el-Kânûnü’t-tıb’’ adlı eserinin İspanya’da Latince’ye tercüme edilip XII.yy.dan itibaren Avrupa üniversiteleri tıp fakültelerinde ders kitabı olarak okutulması bunu göstermektedir.

ÜNİTE 5

BATI ENDÜLÜS FİLOZOFLARI

Endülüs,İslâm felsefe geleneğinin en özgün örneklerinin sunulduğu bir coğrafyadır.

İBN BÂCCE

Batı İslam dünyasında yetişen ilk müslüman filozoftur.Saiğ olarak da tanınan İbn Bâcce Batı literatüründe genellikle Avampace diye anılır.—Gözümüze çarpan en önemli özellik Aristo'nun ve Farabi'nin eserlerine yazmış olduğu şerhlerdir.Şerh yazım tekniklerinde Farabi'yi model almaktadır.—İbn Bacce felsefesinin temel konusu insan ve insan mutluluğudur.İnsanda üç boyut vardır.1)Tabii2)Duygusal 3)Akli boyut --İnsanın en yüksek ve yetkin boyutu ise akıldır.

1-Cumhur mertebesi:Sıradan insanlar

2-Nuzzar:Bu sınıf tabiatleri ve matematiksel bilimlerle uğraşan kimselerdir.

3-Su'edâ (mutlu insanlar):Bu grup filozoflardır.

İbn Bacce'nin ahlak ve siyaset konusundaki görüşleri özellikle Farabi'ye oldukça benzerdir.

İbn Bâcce'nin ahlak ve siyaset konusundaki görüşleri özellikle Fârabi'ye oldukça benzerdir.Orjinal eseri Tedbirü'l-Mütevahhid'tir.Mütevahhid,yalnız adam,toplumun geneli gibi yaşamayan aykırı ve sıra dışı kişidir.Bu tür kimseler için şöyle der:''onlar garîbdirler,çünkü;kendi vatanlarında ,akranlarıyla ve komşularıyla beraber olsalar bile,fikirleriyle onlara yabancıdırlar.Bu fikirleriyle kendileri için vatan olacak başka bilgi ve idrak mertebelerine yükselerek zihinsel bir göç gerçekleştirmişlerdir.''

İBN TUFEYL

Endülüs felsefe okulunun ikinci önemli ismi İbn Tufeyl'dir.—Hay b. Yakzan isimli eserinde İbn Tufeyl Farabi,İbn Bacce ve kısmen İbn Sina'yı eleştirir.Kendi meşrikî hikmet tasavvurunu sunar.—İbn Tufeyl'e göre meşrikî hikmet teorik akıl yürütmeyle yetinmez.İbn Tufeyl'e göre Gazzali müşahade ve huzur hallerini yaşamış ve böylece en yüce mutluluğa erip,kutsi mertebelere ulaşmıştır.—Hayy tabiattan yola çıkarak yaratıcı Tanrı fikrine ulaşır.İbn tufeyl'e göre bozulmamış bir insan akli ****fizik alem hakkında bilgilere ulaşabilir.Hay evreni tam bir organik bütünlük olarak kavradığında onun bir yaratana muhtaç olduğunun da farkına varır.Bundan sonra ise evrendeki düzenin iki veya daha fazla yöneticisiyle olamayacağını keşfederek Tanrı'nın bir olması gerektiği sonucuna ulaşır.—İbn Tufeyl,evrenin ortaya çıkışını ise Farabi'nin sudûr teorisiyle açıklar.—Hay b.Yakzan isimli hikayenin son bölümünde gerçek anlamda bir din felsefesi tahlili yer almaktadır.Bu tahlilde temel felsefi hakikatlerle sahih bir dinin yaygın kabul görmüş

hakikatleri arasında bir mukayeseye gidilmekte ve bu hakikatlerin rasyonel,mistik ve sosyal kavranış biçimleri değerlendirilmektedir.—İbn Tufeyl'e göre nazari bilgiyle mistik bilgi arasında bir çelişki olmadığını gibi nazari ve mistik yolla ulaşılan ****fizik gerçeklerle dini öğreti arasında da bir çelişki yoktur.—İbn Tufeyl'in din ile felsefe arasındaki bu çözümlmeleri karşılığını İbn Rüşd'de de bulacaktır.

İBN RÜŞD

Meşşai okulunun son temsilcisi,filozof,fakih ve hekimdir.Aristo'nun felsefi doktrinine sadık kalarak eserlerini şerh ettiğinden İslam aleminde ‘şarih’,Latin dünyasında ‘commentator’ unvanıyla tanınmıştır.

ESERLERİ:Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid,Faslul-makâl fi-ma beyne's-şer'ia ve'l-hikme mine'l-ittişâl (din-felsefe ilişkilerinde özgün ve analitik bir eserdir.) ,el-Keşf an menâhici'l-edille,Tehâfütü Tehâfütü'l-felsâsife (Gazzali'nin Tehâfütü'l-Fesâsife'sine reddiye olarak kaleme aldığı eserdir.

—İbn Rüşd'ün kullanmış olduğu yorum teknikleri kavramsal analiz,Aristo sonrası tarihsel birikimin analizi ve otoritelere başvuru,sistemik olarak eleştirinin kullanılması ve problemler ve kavramlar düzeyinde sistem içi vurguların değiştirilmesi şeklinde özetlenebilir.—İbn Rüşd'e göre,felsefe her şeyden önce kâinattaki her türlü varlık hakkında bilgi edinme ameliyesi,varlığın hakikatını kavrama süreci ve sebep-sonuçilişkisine dayalı olarak varlığın ALLAH'la ilişkisini kurma ameliyesidir.—Varlığı mükemmel bir şekilde kavrayış varlığın yaratıcısını da mükemmel bir şekilde bilmek sonucunu doğurmaktadır.—Din ile felsefe arasında varolan uyumun gösterilebilmesinin biricik yolu tevildir,yani yorumdur. —İbn Rüşd'e göre ahlak,siyasetten ayrılamaz.—İbn Rüşd Eflatuncu çizgiye uygun olarak nefsin üç parçasının her birinin mükemmelliği ile özdeşleştiği hikmet,cesaret ve iffet erdemlerini temel erdemler kabul eder.